

OKTOBAS: BİR ENSTRÜMANIN İNCELENMESİ

OCTOBASS: REVIEW OF AN INSTRUMENT

Hande TOKGÖZ*

Geliş Tarihi: 04.01.2024

Kabul Tarihi: 03.06.2024

(Received)

(Accepted)

Öz: Bu makalenin amacı, ender bulunan oktobas enstrümanının ülkemizdeki müzik literatürüne katılması ve ileride orkestralarda kullanımının sağlanabilmesidir. Bu makalede sadece oktobas enstrümanı derinlemesine incelendiği için amaçlı örnekleme tekniği kullanılmış olup, veriler literatür tarama yöntemiyle elde edilmiştir. Müzik tarihinde sıra dışı enstrümanlar her daim merak uyandırmış ve sesin sınırlarını genişletmiştir. Bu bağlamda oktobas müziğin geleneksel sınırlarını zorlayan, derin tonlu ve görsel olarak dikkat çekici bir enstrüman olarak öne çıkmaktadır. Bu makalede oktobas enstrümanının fiziksel özellikleri, ses aralığı, akort sistemi, mekanizması, çalımındaki sınırlılıklar, tarihsel gelişim süreci ve bunların müzik dinamiklerine etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oktobas, Düşük Frekans, Vuillaume, Dev Kontrabas, Bas.

Abstract: The aim of this article is to include the rare octobass instrument in the music literature in our country and to ensure its use in orchestras in the future. Since only the octobass instrument was examined in depth in this article, the "purposeful sampling" technique was used and the data was obtained by literature review method. In the history of music, extraordinary instruments have always aroused curiosity and expanded the boundaries of sound. In this context, octobass stands out as a deep-toned and visually striking instrument that pushes the traditional boundaries of music. In this article, the physical properties of the octobass instrument, its sound range, tuning system, mechanism, limitations in playing, its use over the years and their effects on musical dynamics are examined.

Keywords: Octobass, Low Frequency, Vuillaume, Giant Doublebass, Bass.

* Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Yaylı Çalgılar Anasanat Dalı,
hande.tokgoz@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0009-0003-8339-178X.

1. GİRİŞ

Müziğin zengin dokusunun dinamiklerini değiştirecek derinliğe ve dokuya sahip olan oktobas, müzisyenler ve kendisine ilgi duyanlar için esrarengiz bir figür olarak görülmektedir. Düşük frekanslı keşiflerin simgesi olarak kabul edilen oktobas, müzikal rezonansın özünü yeniden tanımlayarak geleneksel yaylı çalgıların sınırlarını aşmaktadır. Nadir ve hayranlık uyandıran bir enstrüman olarak bilinen oktobas XIX. yüzyılda ortaya çıkmış olup, kontrabas ailesinin bir üyesidir. Perde ve ton aralığı açısından bir zamanlar mümkün görülenin sınırlarını zorlamaktadır.¹

2. OKTOBAS NEDİR?

Oktobas, sesi düşük frekansta olan dünyadaki en büyük boyuttaki telli çalgıdır. Kökleri XVII. yüzyıla kadar gitmektedir. Oktobasın ortalama uzunluğu 375 cm, gövde uzunluğu 206 cm, gövde genişliği 111 cm, tellerin uzunluğu 304 cm, tellerden ses çıkarılan kısmın uzunluğu 218 cm, tel çapı 8.2 mm, 6 mm ve 5.5 mm, platform yüksekliği 30 cm, köprüsü 27 cm, arşe uzunluğu 81 cm, arşe ağırlığı ise 385 gramdır.²

Şekil 1: J. B. Vuillaume tarafından yapılmış, Musical Instrument Museum Phoenix, Arizona'da sergilenmekte olan oktobas³

¹ Olivier Kourchid, "Les sens de l' «Octobasse» Le gigantesque", *Communications*, 42, 1985, s. 121-146.

² Paul Brun, *A new history of the double bass*, P. Brun Productions, Birleşik Krallık 2000, s. 172-278.

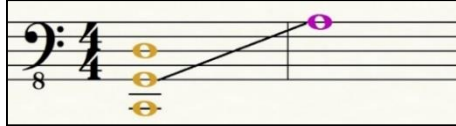
³ <https://www.atlasobscura.com/places/octobass>, (18.12.2023).

2.1. Oktobasın Ses Aralığı ve Akort Edilmesi

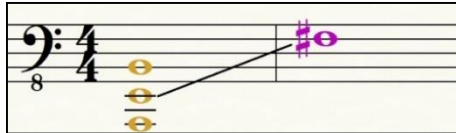
Oktobas standart kontrabastan bir, çellodan ise iki oktav aşağıda tınlamaktadır.⁴ İtalyan kontrabasçı Nicola Moneta, Vuillaume'un enstrümanının 16.35 Hz'e karşılık gelen bir kalın do, 24.6 Hz'e karşılık gelen bir sol ve 32.7 Hz'e karşılık gelen bir 2. oktav do ürettiğini tespit etmiştir. Bu titreşim bir insanın algılayabileceği sınırlar içindedir.⁵ Oktobasın düşük frekansları orkestranın en büyük versiyonlarında bile duyulabilecek kadar zengin ve dolgun bir müzik yapısı duyulmasını desteklemektedir. Oktobas do-sol-do şeklinde beşli aralıklarla akort edilmektedir.⁶ Berlioz, orkestrasyon incelemelerinde do-sol-re şeklinde de akort yapılabileceğini belirtmiş ancak daha sonra bunu hatalı bulmuştur.⁷ Montreal Senfoni Orkestrası oktobas için bağırşak teller kullanmaktadır. Bu teller la-mi-si seslerine akort edilmektedir ve fa diyeze kadar ses aralığına sahiptir.⁸

Şekil 2: Oktobasın do-sol-do şeklinde akort edilmesi⁹

Şekil 3: Oktobasın do-sol-re şeklinde akort edilmesi¹⁰

Şekil 4: Oktobasın la-mi-si şeklinde akort edilmesi¹¹

⁴ François-Joseph Fétis, *Antoine Stradivari Luthier Celebre Connu Sous Le Nom de Stradivarius*, Vuillaume Yayınevi, Paris 1856, s. 1321- 1372.

⁵ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 274.

⁶ Olivier Kourchid, *a.g.m.*, s. 121-146.

⁷ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 274.

⁸ Hugh McDonald, *Berlioz's Orchestration Treatise: A Translation and Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 316.

⁹ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁰ Hugh McDonald, *a.g.e.*, s. 316.

¹¹ *Gös. yer.*

2.2. Oktobas Mekanizması ve Çalınındaki Sınırlılıklar

İtalya'da *contrabassi dopi* veya *contra double basses* olarak bilinen devasa enstrümanlar, insan ölçüğünün sınırlarını aşmış olması sebebiyle nadiren tek bir icracı tarafından çalınabilmektedir. Kolun erişimi tellerin uzunluğunu ve bir enstrümanın ne kadar büyük olabileceğini belirlediğinden, her enstrüman için iki icracı kullanmak veya enstrümanın elle çalınabilmesini sağlayan özel bir mekanizma kullanmak gerekmektedir. Bu mekanizmanın ya çalgıcının sol el hareketlerine ya da yayın hareketine yardımcı olması gerekmektedir. Bu durumda ses genellikle bir krank veya bir pedal ile harekete geçirilen döner reçineli bir mekanizma tarafından üretilmektedir.¹²

Enstrümanın büyüklüğü sebebiyle tuşede parmak kullanmak mümkün değildir. Çalgının bir vida ile bulunduğu tabana monte edilmiş olması çalım kolaylığı sağlamaktadır. Bu sebeple Vuillaume tarafından el ve ayak kaldıraçlarından oluşan biraz karmaşık bir mekanizma icat edilmiştir. Bu mekanizmada kalın teller, parmaklar yerine enstrümanda sol el için bulunan bir kaldıraç sistemi ile bastırılmaktadır. Enstrümanın yanında dururken yayı çeken icracı aynı zamanda pedallar ve kaldıraç sistemini kullanarak ses elde etmektedir. Boyuna takılan kaldıraçlar, müzik hattındaki kesintileri en aza indirmek için yedi pedalın yardımıyla dönüşümlü olarak çalıştırılmaktadır. Daha fazla rahatlık sağlamak amacıyla kuyruk parçasına ayar mandalları yerleştirilmiştir. Çalgıyı çalan kişiler için özel stantlar kullanılmaktadır. Alt basta yedi adet yerleşik kol bulunmaktadır.¹³ Bu kollarla telleri her perdede aynı anda sıkıştırmak mümkündür.¹⁴

Enstrümanın orkestrada kendi işlevi vardır ancak kontrabas veya çello partilerini çalması mümkün değildir. Enstrümanın çalma sınırlılıkları oldukça fazladır.¹⁵ Yayın konumu ve yapısı çok kalın ve uzun olduğu için hantaldır. Hızlı pasajların icra edilmesinin zorluğu da göz önüne alındığında Berlioz, oktobas için orkestrasyonda kontrabastan farklı bir parti yazılması gerektiğini belirtmektedir.¹⁶

2.3. Oktobasın Tarihsel Gelişim Süreci

1872 yılında Die Gartenlaube no.29 dergisinde 1615'te Dresten'de verilen bir konserin kaydına göre, sekiz katır tarafından çekilen bir arabayla muazzam bir kontrabas konser alanına giriş yapmıştır. Dört metreyi aşan enstrümanın boyutları Dresden vatandaşları tarafından ölçülmüştür. Provalar sırasında seyirciler, bu devasa

¹² Paul Brun, *a.g.e.*, s. 172.

¹³ François-Joseph Fétis, *a.g.e.*, s. 241.

¹⁴ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁵ Julius Rühlmann, *Die Geschichte der Bogeninstrumente*, 2. cilt, F. Vieweg und Sohn, Almanya 1882, s. 302.

¹⁶ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 275.

Derleme

enstrümandaki zor pasajların icra edilmesi sırasında başçı Rapodsky'nin yaptığı hamlelere hayran kalmışlardır. Enstrümanın boynunun yanına bir merdiven konulmuştur. İcracının basamaklardaki aşağı yukarı hareketi güçlü bas seslerin duyulmasını sağlamış ve seyircileri etkilemiştir.¹⁷

Bu kayıtle benzer yıllarda Dragonetti'nin ünlü enstrüman koleksiyonu, dev olarak bilinen bir kontrabas içermektedir.¹⁸ Bu dev kontrabas halen Londra'daki Victoria Albert müzesinde XVII. yüzyıl İtalyan kontrabas olarak korunmaktadır. Enstrümanın yüksekliği 288 cm, gövde yüksekliği 200,5 cm, gövde genişliği 106 cm olmakla birlikte F delikleri dikey ve 34 cm uzunluğunda olup, çentiksizdir. Düz sırt ve kaburgalar çınar ağacından yapılmış olup 30,5 cm derinliğindedir. Dragonetti'nin özel bir öğrencisi olan IV. Leinster Dükü Charles William, İtalyan virtüözünün ölümü üzerine bu enstrümanı miras almış ve XIX. yüzyılda çok sık verilen Mamut Konserleri'nin organizatörlerine ödünç vermiştir.¹⁹

Bu kayıttan 100 yıl sonra yapılmış biraz daha az önemli boyutlarda bir kontrabas şu anda İtalya'daki Floransa Konservatuarı'nın enstrüman koleksiyonunda yer almaktadır. Keman formundaki bu enstrüman Floransa'da 1715 yılında Bartolomeo Cristofori (çekiç-aksiyon klavyesinin mucidi) tarafından yapılmış olup, 126 cm gövde uzunluğundadır ancak Dragonetti'nin dev basının aksine, üst kısmında içe doğru eğimli bir oyma sırtı vardır. Başlangıçta dört telli yapılmış ancak 1904 yılında İtalyan keman yapımcısı Valentino De-Zorzi tarafından beş telli bir enstrümana dönüştürülmüştür.²⁰

1780'lerin sonlarında, Opera ve King's Konseri'nde kontrabasçı olan William Boyce, yazar William Gardiner'i dev bir kontrabas yapan Martin'in ziyaretine getirmiştir.²¹ Martin, Black Amoor Lady adında bir halk evi tutmuş ve enstrümanı burada tasarlamıştır. Enstrüman o kadar büyüktür ki kafasının geçmesine izin vermek için tavanda delik açılması gerekmiştir. Böylece merdivenden çıkarak yapım sürecini tamamlamışlardır. Bu enstrüman 1789 yılında tamamlanmıştır.²²

Jean Baptiste Vuillaume XIX. yüzyılın en önemli Fransız keman yapımcılarından birisidir. Vuillaume 7 Ekim 1798'de Mirecourt'da doğmuştur.²³

¹⁷ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 174.

¹⁸ Anthony Baines ve Howard Schott, *Catalogue of Musical Instruments in the Victoria and Albert Museum*, 1. baskı, V&A Publications, Londra 1998, s. 6-9.

¹⁹ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 175.

²⁰ *Gös. yer.*

²¹ William Gardiner, *Music and Friends: Or, pleasant recollections of a Dilettante*, Vol. 1, William Clowes and Sons, Londra 1838, s. 70.

²² Paul Brun, *a.g.e.*, s. 176.

²³ Stefan Peter Greiner, "Vuillaume, Jean Baptiste", *MGG2: Die Musik in Geschichte und Gegenwart Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, Kassel 2007, s. 247-249.

Vuillaume ailesi uzun bir keman yapım geleneğine sahiptir. Jean-Baptiste Vuillaume sanatını babası Claude François'dan öğrenmiştir.²⁴ Bugün hala popüler olan enstrümanlarıyla uzun yıllar boyunca Avrupa keman yapımında ön sıralarda yer almıştır. Jean-Baptiste Vuillaume vizyoner bir enstrüman yapımcısı olarak ilk kez 1849 yılında Paris'te her beş yılda bir düzenlenen Exposition des Produits de l'Industrie atölyesinde gösterinin bir parçası olarak hizmet etmesi amaçlanan oktobas adını verdiği başyapıtını tanıtmıştır. Çağdaş kayıtlara göre oktobas, kiliselerde, tiyatrolarda veya büyük festivallerde büyük ölçekli eserler sergileyen orkestralar için tasarlanmıştır. Enstrümanın ilk kez halk karşısına çıkışı, şef L. Jullien (1812-1860)'in sansasyonel İngiltere turnesi sırasında olmuştur. Jullien'in Berlioz'a benzeyen bir ölçek ve tiyatro anlayışı vardır. Jullien, 1849 yılında Exeter salonundaki bir konser için yaklaşık 400 kişilik bir orkestra kullanmıştır. Yönettiği notaları tekrar yazarak ekstra büyük bas davul, kontrabas saksafon ve 4,5 metre uzunluğunda bir oktobası da müziğe dahil etmiştir. Bunu yaparken geniş bir izleyici kitlesine hitap eden müzik repertuarına büyük katkıda bulunmuştur.²⁵ 1842'de besteci ve piyanist Ignaz Moscheles'in eşi Charlotte Moscheles şunu bildirmiştir:

“Noel ağaçlarından daha ilginç bir yeniliğimiz var; Jullien'in yeni Promenade Concert'lerini kastediyorum. Drury Lane Tiyatrosu, müzikten bağımsız olarak halkın serbestçe dolaştığı büyük bir odaya dönüştürülüyor. Jullien iyi bir orkestrayı yönetiyor. Bazen bir asa ile yönetiyor, bazen de ritimleri tiz tonda duyuran bir piccolo flüt çalıyor. Her parçadan sonra sanki bitkin düşmüş gibi kendini kırmızı kadife koltuğa atıyor. Davul, fagot ve trompetle yoğun bir şekilde tatlandırılan dans melodileri herkese ama özellikle Jullien'in konserlerine gitmeseydi Noel'i hayal edemeyecek olan okul çocukları için çekici geliyor.”²⁶

Sanayi yüzyılıının büyük sergileri, on binlerce ziyaretçinin bir arada toplanmasına olanak tanıyan, amaca yönelik olarak inşa edilmiş devasa metal salonlarda gerçekleşmekteydi. Bu etkinliklerde gerçekleşen farklı müzik performansları, sahne aldıkları mekanlar kadar büyük orkestraları bir araya getirmiştir. 1844 Endüstriyel Sergisi'nin sonuna doğru Hector Berlioz devasa alanda sergilenen imalatçıların onuruna büyük bir konser düzenlemiştir. 1 Ağustos'ta Makine Salonu olarak adlandırılan büyük merkez meydanında gerçekleştirilen bu etkinlik için besteci, 36'sı kontrabas çalan 1.022 sanatçı temin etmiştir. Hector

²⁴ Walter Kolneder, *Das Buch der Violine*, Atlantis Verlag, Zurich 1972, s. 212.

²⁵ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 273.

²⁶ Charlotte Moscheles, *Life of Moscheles with Selections from His Diaries and Correspondence*, vol. 2, Hurst and Blackett, Londra 1873, s. 105.

Derleme

Berlioz Paris'teki tüm enstrümantal güçleri aynı anda bir araya getiren bir orkestra hayal etmiştir.²⁷ Olağanüstü ve sayısız olanaklarla donatılmış bu hayal orkestrası, iki, üç veya dört parçaya bölünmüş 120 keman, 40 viyola, 45 çello, beşli aralıklarla akort edilmiş 18 adet üç telli kontrabas, dörtlü aralıklarla akort edilmiş 15 adet daha dört telli kontrabas ve maksimum etki için 4 adet oktobastan oluşmuştur. Sergiyi düzenleyenler, çok sayıda ziyaretçi çekebilmek için etkinliklerinin halkın merakını uyandırması gerektiğinin farkına varmışlardır.²⁸ Bunun üzerine her türden dev enstrüman devasa salonları doldurmak için ilgi çekmek üzere tasarlanmıştır. Bu enstrümanlar arasında Distin'in dev gongu, Guivier'in canavar *Ophicleide*'i, G.A. Besson'un 3 metre yüksekliğinde ve 1 metre genişliğindeki büyük tubası olan *Treombotonar*'i, Vuillaume'un oktobası ve A. Sax'ın 17 metre uzunluğundaki bas saksafonu bulunmaktadır.²⁹

Hyde Park'taki 1851 Büyük Sergisi'nde şeflik yapan ve sergilenen müzik enstrümanlarını değerlendirmek üzere jüride yer alan Berlioz, bu vesileyle oktobası dinleme fırsatı bulmuştur. O kadar çok etkilenmiştir ki, daha sonra bu enstrüman için özel bir parti yazılması koşuluyla oktobasın büyük orkestralarda kullanılmasını tavsiye etmiştir. Oktobasa adanmış bir makalede, "oktobas hiçbir sertlik olmadan, olağanüstü derecede güzel, zengin ve dolgun sesler üretir. Her büyüklükteki orkestrada bunlardan en az ikisinin kullanılması istenebilir" diye yazmıştır. Birkaç yıl sonra bu enstrümanın sesinin son derece güzel, dolgun ve güçlü olduğunu ifade ederek "büyük bir orkestrada takdire şayan bir etki yaratacaktır ve 150'den fazla icracının olduğu tüm festival orkestralarında en az üç tane oktobas bulunmalıdır." demiştir ancak Berlioz'un Alman komşuları onun coşkusuyla paylaşmamışlardır. 1855'te Heinrich Welcker, oktobası "büyük bir keman balinası" olarak kınamıştır.³⁰

Bu dev enstrüman, Londra Hyde Park'taki 1851 Büyük Sergisi öncesinde ondan yararlanan Louis Jullien'in dikkatini çoktan çekmiştir.³¹ 1849 yılında Paris'teki Sanayi fuarında sergilenen ilk oktobasın 1850 yılında Jullien tarafından satın alınarak Londra'ya getirildiği bildirilmektedir.³² Güney Fransa'daki Sisteron'un yerlisi olan Louis Jullien, züppe kılığına giren, düellolarda savaşı ve sonunda Fransız alacaklılarını uçuran, 1838'de Londra'ya yerleşen ve burada popüler bir figür haline gelen bir eksantriğin prototipidir. Sopyayla orkestra şefliği sanatında öncü

²⁷ Hans Scholz, *Hector Berlioz Lebenserinnerungen*, C. H. Beck, Münih 1914, s. 379.

²⁸ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 275.

²⁹ Adam Carse, *The Orchestra from Beethoven to Berlioz*, W. HefferSons LTD, Cambridge 1948, s. 238-397.

³⁰ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 275.

³¹ Michael Musgrave, *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen*, Saur, Münih 2002, s. 45-65.

³² Adam Carse, *a.g.e.*, s. 238-397.

olarak orkestra şefi kültürünü başlatmış, *Promenade* (gezinti) konserlerini icat etmiş ve abartılı imajına uygun olarak Beethoven'ı mücevherli bir copla ve kendisine verilen bir çift temiz çocuk eldiveniyle yönetmiştir. Hector Berlioz'a göre, beş kıtanın medeni şehirlerinde büyük bir evrensel müzik turu planlayan ve canavar orkestralar konusunda uzmanlaşmış bu vizyoner, bir delinin yadsınamaz karakterine sahiptir. Jullien gerçekten de hayatına bir tımarhanede son verecektir.³³

Oktobas, 1851 yılında Londra Evrensel Sergisi'nde sergilendikten sonra, onu Drury Lane Tiyatrosu'ndaki Büyük İngiliz Operası'na veren isimsiz bir İngiliz amatörüne satılmıştır. Jullien, bu tiyatrodaki Beethoven'ın Pastoral Senfoni'sini çingırak için ek notalarla çalmış ve fırtına sahnesini gerçekleştirmek için teneke bir kâsede kurutulmuş bezelyeler kullanmıştır. En abartılı olanı, kraterin patlaması, tapınakların yıkılması ve şehrin yok edilmesiyle sonuçlanan Pompei'nin Yıkımı temalı gösterişli bir sahneye çıkmıştır. 1867 yılının aralık ayında tiyatro yandığında alevler içinde kalana kadar 16 yıl boyunca oktobas muhteşem yapımlarda çok iyi kullanılmıştır.³⁴

Vuillaume, 1854 yılında bir sonraki yıl Paris Evrensel Sergisi'nde sergilenmek üzere ikinci bir oktobas yapmıştır. 3 Ekim'de yapımcı, Achille Gouffe'un yeni tamamlanan mekanizmayı test etmesi için davet edildiği atölyesinde bir parti düzenlemiştir. Gouffe bu vesileyle sadece oktobas çalmakla kalmamış, enstrümanı daha fazla deneyimlemek için Say caddesindeki evine taşımayı da kabul etmiştir. Haftalık oda müziği konserlerinin organizatörü olan Gouffé, enstrümanı suarelerine akın eden Paris'teki modacılarca tanıtılmıştır.³⁵ Aynı yıl, oktobas ünlü Salle Pleyel'de düzenlenen halka açık performanslarda yer almıştır.³⁶

30 Nisan 1855 tarihinde düzenlenen Evrensel Sergi'nin açılış konserinde Berlioz'un oktobası *Te Deum* adlı eserinde kullanması ile enstrüman zirveye ulaşmıştır. Aynı zamanda muhtemelen bu sergi sırasında bir araya getirilen ve muhtemelen yine Berlioz'un düzenlediği serginin kapanış törenlerinde kullanılan çok parçalı dans orkestrasını güçlendirmiştir.³⁷ 15 Kasım'da çift koro ve çift orkestrayla harika bir program hazırladığı ve 16 Kasım'da "Te Deum" eserinin bir kez daha seslendirildiği bildirilmiştir.³⁸

³³ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 276.

³⁴ *Gös. yer.*

³⁵ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 277.

³⁶ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 276.

³⁷ Christian Berger, "Berlioz (Louis-)Hector.", *MGG2: Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Kassel 1999, s. 1327.

³⁸ Sascha Siddiq, "Der Oktobass von J.-B. Vuillaume Akustische und Historische Studien", (Diploma Tezi, Universität Wien, 2010), s. 44.

Derleme

Exposition Universelle’de aldığı destek ve ödüllere rağmen oktobas bu etkinlikten sonra hiçbir etkinlikte kendini göstermemiştir. Uzun yıllar boyunca bu enstrümanın hiçbir kaydı bulunmamaktadır ancak Paris Konservatuvarı’nın 27 Haziran 1870 tarihli bir Monako konserinin programına göre (oktobasın gövdesine ve boynunun topuğuna mürekkeple yazılmış bir yazıya inanılırsa) bu enstrümanın 1870 yılının sonbaharında Paris Konservatuvarı müzesine miras bırakılmadan önce, 1869’dan 1872’ye kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır.³⁹

6 Kasım 1872’de, Paris Konservatuvarı Enstrüman Müzesi’nin küratörü Gustave Chouquet, Vuillaume’u, o zamandan beri sergilenmeye devam eden bu olağanüstü serginin müzeye emanet edilmesi konusunda nazikçe ikna etmiştir. Vuillaume tarafından belirsiz bir tarihte yapılan üçüncü bir oktobas, Rusya Çarı tarafından St. Petersburg Orkestrası için satın alınmıştır. O zamandan beri Viyana’nın Bösendorferstraße’sindeki Musikverein binasında güvenli bir şekilde muhafaza edilmektedir. Tatmin edici müzikal sonuçlara rağmen oktobas pek pratik değildir. Örneğin tiyatrolarda çukurda bu devasa enstrümanın sığabilmesi için özel bir kazı yapılması gerekmektedir. Yalnızca iki vidayla sıkıştırılan ve tutulan boynu katlansa da oktobasın taşınması hassas ve pahalı bir iş olarak kalmıştır.⁴⁰

Vuillaume’nin oktobasının yanı sıra John Geyer’in enstrümanı da dev kontrabasın en bilinen temsilcilerindedir. John Geyer 1889 yılında Cincinnati’deki bir müzik festivali için oktobas yapmıştır. Toplam yüksekliği 4 metrenin, genişliği de 2 metrenin üzerindedir.⁴¹ Bu oktobas dört telli kontrabastan bir oktav aşağıya akort edilmiştir.⁴²

1995 yılında Nicola Moneta için Pierre Bohr tarafından yapılan oktobasın kopyasında aksesuarların sorunları ve enstrümanın yeniden yapılandırılması için gerekli ayarlamalar yapılmıştır. Birincisi, orijinal abanoz klavyenin yerini çok daha hafif olan ladin klavye almıştır. Enstrümanın kopyasında Bohr, Vuillaume’un boynuna sapladığı demir çubuklar yerine bisiklet frenlerine benzer bir çelik halat sistemi kullanmıştır.⁴³ Orijinal kollar tuşlarla değiştirilmiş ve pedallar bastırılmıştır. Orijinal oktobas, pedallar aracılığıyla paralel bir nota dizisi elde edilebilecek şekilde do, sol, do şeklinde ayarlanmıştır. Pedalların bastırılması bu ilişkiyi anlamsız hale getirdiğinden, Bohr do, sol, re akordunu tercih ederek etkili bir şekilde fazladan iki nota eklemiştir. Tüm pratik amaçlar için Nicola Moneta’nın oktobası, enstrümanın

³⁹ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 276.

⁴⁰ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 277.

⁴¹ Paul de Wit, “Riesen-Contrabässe”, *Zeitschrift für Instrumentenbau Band IX*, 89b, Leipzig 1888, s. 326.

⁴² Paul Brun, *a.g.e.*, s. 178.

⁴³ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 278.

kuyruk parçasına takılan çelik vidaları bulunan sıradan pirinç makineler aracılığıyla ayarlanmaktadır. Moneta'nın kişisel isteği üzerine Vicenza'dan bir yay uzmanı olan Peruffo, bakırla sarılmış özel yapım bağırsak telleri geliştirmiştir. Moneta, enstrümanı taşımak ve çalmak için gereken fiziksel güce şaşırmıştır. 18 Mayıs 1996'da Duomo konser salonunda Verdi'nin Requiem'ini seslendirerek oktobası Milano'lu izleyicilere tanıtmıştır.⁴⁴

Daha sonra oktobas Mozart e Milano orkestrasıyla Mendelssohn'un Hebrides Uvertürü ve Rachmaninov'un İkinci Piyano Konçertosu'nu içeren bir programda yer almıştır. Moneta, Villa Schleiber'in bahçelerindeki 12 metre yüksekliğindeki heykelin açılışını kutlamak için oktobas ve bas davul için kısa bir *Duo* yazmıştır. Yeni oktobas, dinleyiciler arasında oldukça popüler olmuş ve birçok müzisyenin dikkatini çekmiştir. Reggio Emilia orkestrasının şefi Giorgio Mezzanote, oktobasın orkestrada melodik çizgileri aşmadan, uyumlu, verimli ve eksiksiz bir şekilde harmanlanmasını övmüştür. Oktobasın müzik dünyasının kolektif hayal gücünde her zaman dimdik ayakta kalacağına inanmıştır.⁴⁵

Yeniden doğan oktobasın *promethean* (yaratıcı ve yenilikçi) prototipi kadar harika bir kariyere sahip olması gerektiğine kararlı olan Nicola Moneta, enstrümanın geniş potansiyelini gerçekleştirmek isteyen her orkestraya enstrümanın kullanımını teklif etmiştir.⁴⁶

Bugün dünyada sadece 7 tane oktobas olduğu bilinmektedir. Bunlardan 3 tanesi Vuillaume tarafından yapılmıştır. 1995 yılında lutiye Pierre Bohr tarafından yapılmış olan enstrüman İtalyan müzisyen Nicola Moneta'ya aittir.⁴⁷ Bir diğeri 25 yıl boyunca eski basların restorasyonu ve onarımı konusunda çalışan Alman lutiye Wolfgang Staab'a sipariş eden deneysel müzisyen Guro Moe'ya aittir. Bir tanesi de Montreal Senfoni Orkestrası'nda kullanılmaktadır. Geri kalanları müzelerde saklanmaktadır.

2016 yılında Quebec şirketi, Canimex'in Montreal Senfoni Orkestrası'na bağışladığı oktobas ile dünyada oktobas kullanan ilk orkestra olmuştur. Montreal Orkestrası'ndaki oktobas 2010 yılında Jean-Jacques Pages atölyelerinde yapılmıştır. Jean-Baptiste Villaume'nin 1851'de mükemmelleştirilen orijinal modelinin mükemmel bir kopyasıdır.⁴⁸ 3,6 metre uzunluğunda, 131,5 kg ağırlığında ve

⁴⁴ Sascha Siddiq, *a.g.t.*, s. 34.

⁴⁵ Paul Brun, *a.g.e.*, s. 278.

⁴⁶ *Gös. yer.*

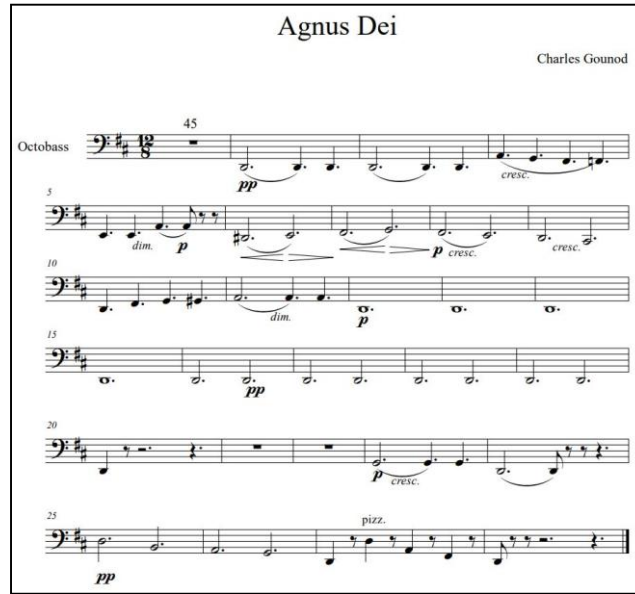
⁴⁷ *Gös. yer.*

⁴⁸ Roger Millant, *a.g.e.*, s. 179.

Derleme

enstrümanın karmaşık mekanizmasını oluşturan 237 parça da dahil olmak üzere birkaç yüz parçadan oluşmaktadır.⁴⁹

Oktobas enstrümanının kullanıldığı XIX. yüzyıldan kalmış bilinen eserlere örnek olarak Charles Gounod'un Messe solennelle de Sainte-Cécile'si gösterilebilir. Bu çalışmada, oktobas yalnızca Benedictus ve Agnus Dei'de görünmektedir ve Bb0, Eb1 ve Bb1 olarak akort edileceği belirtilmiştir.⁵⁰

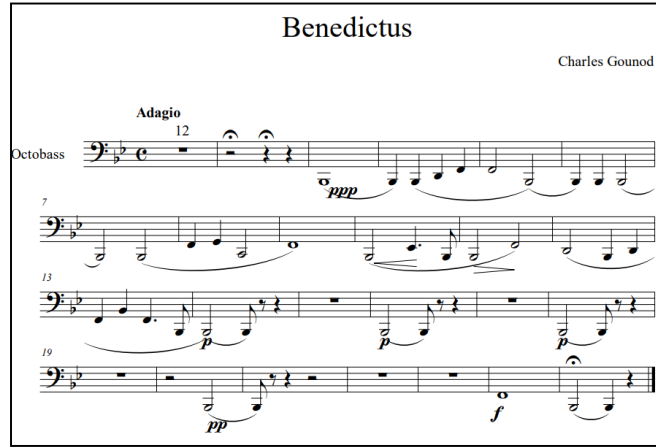

Şekil 5: Charles Gounod; Messe solennelle de Sainte-Cécile, Agnus Dei, oktobas partisi⁵¹

⁴⁹ Data Sheet The Octobass, <https://www.osm.ca/en/octobass/>, (20.12.2023).

⁵⁰ Roger Millant, *J.B. Vuillaume. Sa vie et son oeuvre*, Hills and Sons, Londra 1972, s. 187.

⁵¹ Charles Gounod, *Messe solennelle de Sainte-Cécile* eseri, 1855, s. 112-126.

Şekil 6: Charles Gounod; Messe solennelle de Sainte-Cécile, Benedictus, oktobas partisi⁵²

Dikkate değer bir örnek, Symphonie Fantastique adlı bestesinde oktobasa yer veren Fransız besteci Hector Berlioz'dur. XIX. yüzyılda yazılan bu parça, diğer alışılmadık enstrümanların yanı sıra son bölümde oktobasa da yer vererek müziğin fantastik ve uhrevi atmosferine katkıda bulunmuştur. Modern orkestral müziğin önemli örneklerinden birisi olan Edgar Varése, 1921 yılında bestelediği ve deneysel yaklaşımını yansıttığı Amériques adlı eserinde oktobas kullanmıştır. György Ligeti'nin modern müziğin sınırlarını zorladığı Requiem adlı eseri 1963-1965 yılları arasında bestelenmiş olup, oktobas gibi nadir enstrümanları içermektedir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada kontrabas ailesinden olan, nadir bulunan ve düşük frekanslı dev bir enstrüman olan oktobas incelenmiştir. Çalışmanın kapsamında enstrümanın formu, ses aralığı ve akort edilmesi, mekanizması, çalımındaki sınırlılıkları ve tarihsel gelişim süreci yer almaktadır.

Oktobas standart kontrabastan bir, çellodan ise iki oktav aşağıdan tınlamaktadır. Ürettiği düşük rezonanslı ses, bir insanın algılayabileceği sınırlar içindedir. Jean Baptiste Vuillaume, oktobası icat eden önemli bir lutiyedir. Vuillaume'den sonra oktobas üreten lutiyelerin sayısı oldukça sınırlıdır. Vuillaume'nin orijinal oktobası bugün hala var olan birkaç örnekle sınırlıdır. XIX. yüzyılda oktobas, insan ölçeğinin sınırlarını aşmış olması sebebiyle tek bir icracı tarafından çalınmamaktaydı. Bu sebeple bu enstrüman için Jean Baptiste Vuillaume

⁵² Charles Gounod, *a.g.e.*, s. 108-111.

Derleme

tarafından bir mekanizma oluşturulmuş ve bu sayede enstrüman tek bir icracı tarafından çalınabilmeye başlamıştır.

Oktobas çalmak, özellikle muazzam büyüklüğü, benzersiz akordu ve icracıya yüklediği fiziksel talepler nedeniyle müzisyenler için çeşitli teknik zorluklar sunmaktadır. Akort mandallarına, klavyeye ve enstrümanın diğer kısımlarına ulaşmak önemli bir fiziksel çaba gerektirmektedir. Enstrümanın büyük telleri ve uzunluğu nedeniyle bir oktobas üzerindeki yayı kontrol etmek zordur. Müzisyenler, özellikle son derece düşük perdelerde net ve kontrollü sesler üretmek için hassas yay teknikleri geliştirmelidir. Oktobası doğru bir şekilde ayarlamak tecrübe gerektirmektedir. Enstrümanın muazzam telleri ve düşük perdesinden dolayı uygun tonlamayı elde etmek ve sürdürmek dikkat gerektirmektedir. Akort işlemi daha küçük yaylı çalgılara göre daha uzun sürebilmektedir. Oktobas çalmak önemli ölçüde fiziksel güç ve dayanıklılık gerektirmektedir. Enstrümanın ağırlığı, tellerin gerginliği ve ses üretmek için gereken çaba, özellikle uzun çalma seanslarında icracı için yorucu olmaktadır. Oktobasın boyutu ve ağırlığı taşınmasını zorlaştırmaktadır. Müzisyenlerin, özellikle enstrümanın farklı performans mekanlarına taşınmasının gerektiği durumlarda, enstrümanın taşınmasıyla ilgili lojistik konuları dikkate almaları gerekmektedir.

Nadir ve büyük bir enstrüman olan oktobas, düşük rezonanslı bir temel gerektiren kompozisyonlarda etkili şekilde kullanılabilir. Aynı anda yumuşak ve güçlü tonlara sahip olan oktobas kullanımı orkestra eserlerinde yeni bir ses efekti yaratmaktadır. Bir orkestraya oktobas eklenmesinin genel ses ve dinamikler üzerinde derin bir etkisi vardır. Bunun en belirgin etkisi orkestranın düşük frekans aralığının genişletilmesidir. Enstrüman son derece derin ve yankılanan tonlar üreterek topluluğun ses paletine yeni bir zenginlik katmanı eklemektedir. Oktobas, kontrabas ve kontrafagotların sesini tamamlayarak orkestranın bas bölümünü güçlendirmektedir. Bu, tüm grup için sağlam bir temel sağlayarak çok yönlü bir bas duyuluşuna katkıda bulunmaktadır. Oktobasın derin ve gürleyen tonları, ses derinliği ve güç hissi yaratacaktır. Bu, özellikle bazı klasik veya film müziği kompozisyonlarında ve dramatik veya ağır bir karakterin istendiği parçalarda etkili olacaktır.

Oktobasın benzersiz tınısı orkestraya farklı bir dokusal unsur katmaktadır. Besteciler ve orkestra şefleri, enstrümanı topluluk içinde kontrast ve çeşitlilik yaratmak için kullanarak daha etkileyici ve incelikli müzikal yorumlara olanak tanımış olmaktadır. Oktobas, son derece düşük frekanslı ses tonuyla orkestranın genel dinamik aralığına katkıda bulunmaktadır. Topluluğun ifade yeteneklerine esneklik katarak hem yumuşak hem de yüksek sesli pasajları geliştirmek için kullanılabilir. Besteciler, kompozisyonlarında belirli efektler veya

renklendirmeler için oktobas kullanmayı tercih etmektedir. Enstrümanın benzersiz sesi, müzikte sürpriz, gerilim veya vurgu anları yaratmak için kullanılmaktadır. Oktobasın çağdaş bestelerde kullanımı enstrümanın nadir olması nedeniyle nispeten sınırlıdır. Bununla birlikte, müzisyenlerin ve bestecilerin oktobasları deneysel veya avangart amaçlarla çalışmalarına dahil ettikleri örnekler olmuştur.

Günümüzde insanlar, XIX. yüzyılda müziğin nasıl duyulduğunu merak etmektedir. Bu anlamda Montreal Orkestrası bünyesindeki oktobas ile büyük ilgi toplamıştır. Orkestra, bünyesine aldığı oktobas ile tüm mecralarda konuşulmuş ve daha tanınır hale gelmiştir. Ülkemizde böyle bir enstrümanın bulunması izleyiciye XIX. yüzyıl müziğinin nasıl duyulduğunu tecrübe etme fırsatını yaratacağı için kuşkusuz konserlere olan ilginin artmasını sağlayacaktır. Bu kadar büyük bir enstrümanın kullanımının sağlanması, ülkemizin orkestralarının tanınırlığını arttırabilecektir. Kontrabas çalan icracıların oktobas üzerinde uzmanlaşması çok zor değildir. Orkestraya görsel olarak ve müziğe işitsel olarak katacağı derinlikler göz önüne alındığında oktobasın ülkemizdeki yerleşik konser salonuna sahip olan orkestralara katılımının değerlendirilmesinin düşünülmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BAINES, Anthony, ve SCHOTT, Howard, *Catalogue of musical Instruments in the Victoria and Albert Museum*, 1. baskı, V&A Publications, Londra 1998.

BERGER, Christian, "Berlioz (Louis-)Hector.", *MGG2: Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Kassel 1999, s. 1327.

BRUN, Paul, *A new history of the double bass*, P. Brun Productions, Birleşik Krallık 2000.

CARSE, Adam, *The Orchestra from Beethoven to Berlioz*, W. HefferSons LTD, Cambridge 1948.

DE WIT, Paul, "Riesen-Contrabässe", *Zeitschrift für Instrumentenbau Band IX*, 89b, Leipzig 1888, s. 326.

FETIS, François-Joseph, *Antoine Stradivari Luthier Celebre Connu Sous Le Nom de Stradivarius*, Vuillaume yayınevi, Paris 1856.

GARDINER, William, *Music and Friends: Or, pleasant recollections of a Dilettante*, Vol. 1, William Clowes and Sons, Londra 1838.

GOUNOD, Charles, *Messe solennelle de Sainte-Cécile eseri*, 1855.

GREINER, Stefan Peter, "Vuillaume, Jean Baptiste", *MGG2: Die Musik in Geschichte und Gegenwart Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, Kassel 2007, s. 247-249.

KOLNEDER, Walter, *Das Buch der Violine*, Atlantis Verlag, Zurich 1972.

Derleme

KOURCHID, “Olivier, Les sens de l' «Octobasse» Le gigantesque”, *Communications*, 42, 1985, s. 121-146.

MCDONALD, Hugh, *Berlioz's Orchestration Treatise: A Translation and Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

MILLANT, Roger, *J.B. Vuillaume. Sa vie et son oeuvre*, Hills and Sons, Londra 1972.

MOSCHELES, Charlotte, *Life of Moscheles with Selections from His Diaries and Correspondence*, vol 2, Hurst and Blackett, Londra 1873.

MUSGRAVE, Michael, *Die Weltausstellung von 1851 und ihre Folgen*, Saur, Münih2002.

RÜHLMANN, Julius, *Die Geschichte der Bogeninstrumente*, 2. cilt, F. Vieweg und Sohn, Almanya 1882.

SCHOLZ, Hans, *Hector Berlioz Lebenserinnerungen*, C.H. Beck, Münih 1914.

SIDDIQ, Sascha, “Der Oktobass von J.-B. Vuillaume Akustische und historische Studien”, (Diploma tezi, Universität Wien, 2010).

İnternet Tabanlı Kaynaklar

<https://www.atlasobscura.com/places/octobass>, (18/12/2023).

Data Sheet The Octobass, <https://www.osm.ca/en/octobass/>, (20/12/2023).

